

Prikazi knjiga/Book Reviews

Petar Popović

Kriza međunarodnog poretka 21. stoljeća, Nacionalna zajednica Crnogoraca Hrvatske i Disput, Zagreb, 2014., 220 str.

Pred nama se nalazi druga knjiga Petra Popovića, docenta na Odsjeku za međunarodne odnose i sigurnosne studije Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu, pod nazivom „Kriza međunarodnog poretka 21. stoljeća“. Svojom prvom knjigom za Petra Popovića može se reći da je zapravo „udario temelje“ disciplini teorija međunarodnih odnosa u Hrvatskoj. I zaista, kako su neki upućeni komentatori zaključili na međunarodnoj konferenciji „Liberalne teorije međunarodnih odnosa“, održanoj početkom 2014, u Hrvatskoj su ljudi koji se bave međunarodnim odnosima i političkom teorijom bili odijeljeni u dva različita tabora. To, naravno, u inozemstvu nije slučaj, budući da bez teorije nema društvenih znanosti, pa tako niti znanosti o međunarodnim odnosima.

No, dok Popovićeva prva knjiga „Prijepori u teorijama međunarodnih odnosa“ prvenstveno ima udžbenički karakter, odnosno popunjava jednu zjapeću prazninu u hrvatskim društvenim znanostima, knjiga koja se nalazi pred nama „prava je poslastica“. Knjiga se temelji na teorijskom pristupu takozvane Engleske škole, koji je nešto rjeđi u svijetu, a u Hrvatskoj nepostojeć. Time ovdje govorimo zaista o istinskom pionirskom radu. Sama je knjiga strukturom podijeljena na tri dijela s osam pripadajućih poglavlja te uvodom i zaključkom. Prvi dio knjige obrađuje teme kao što su pojam međunarodnog poretka, tri teorijske tradicije „Engleske škole“ te institucije i organizacije međunarodnog poretka. Drugi dio obrađuje teme poput liberalnih izvora globalnog poretka te njegova karaktera u 21. stoljeću. Treći dio zapravo je svojevrсна komparativna studija triju slučajeva na kojima se primjenjuje teorijski pristup „Engleske škole“ na transnacionalni kapital, kibernetički prostor te klimatske promjene.

No, što je to teorijski pristup „Engleske škole“? Slično kao i kod neorealizma, to nije naziv koji su tom pristupu nadjenuli njegovi tvorci. Kako Popović objašnjava, taj pristup nastaje na LSE-u, čime se radi o jednom od rijetkih pristupa u međunarodnim odnosima nastalih u Europi. Sâm naziv teorije koji su joj dodijelili samo tvorci jest „teorija međunarodnog društva“. U biti, kako nam objašnjava Popović, radi se zapravo o teorijskoj sintezi realizma, racionalizma i idealizma. Drugim riječima, teorija međunarodnog društva svoje temelje crpi iz djela autora kao što su Hobbes, Grotius i Kant.

Popović nadalje navodi kako je sama teorija međunarodnog društva značajno utjecala i na nastanak trenutačno najutjecajnijeg pristupa u istraživanju međunarodnih odnosa – konstruktivizam.

No, što je to međunarodni poredak, pojam koji se nalazi i u samome nazivu knjige? Popović suvremeni međunarodni poredak eksplicitno razlikuje od antičkog poretka, što mnogi autori zapravo ne čine. On smatra da su ti poređci neusporedivi. Popović smatra kako suvremeni „međunarodni poredak podrazumijeva postojanje modernih suverenih nacionalnih država koje izravno ili neizravno sudjeluju u odnosima po već utvrđenim obrascima s drugim državama; te drugo, međunarodni poredak nužno pretpostavlja određenu logiku reda, bilo na temelju hijerarhije moći i autoriteta ili samoregulatorajućih mehanizama“ (str. 21). I to je u svojoj biti temeljna karakteristika teorije međunarodnog društva – međunarodni pravni režimi. Drugim riječima, međunarodni poredak, iako anarhičan, nije puka anarhija. Svi odnosi se ne temelje samo na sili i balansiranju moći, već države međusobno opće na temelju nekih običaja, koji su najčešće kodificirani. To znači da „Engleska škola“ velik naglasak stavlja na međunarodno pravo. No, ujedno je jedan od najvećih problema „Engleske škole“ taj što skoro u potpunosti zanemaruje međunarodne ekonomske odnose. Drugim riječima, taj je pristup slijep za jedan vrlo značajan „komad“ međunarodnog djelovanja, kako država tako i nedržavnih aktera.

Treći dio knjige je, kao što je već prethodno navedeno, komparativna studija triju slučajeva. Ovdje Popović svaki od slučajeva tretira jednom od triju teorijskih tradicija kojima je nadahnuta „Engleska škola“ – realizam, racionalizam te idealizam. Metodološki gledano moglo bi se reći da se tu radi o tri varijable na temelju kojih se provodi usporedba. Također, moglo bi se reći kako se ovdje radi o triangulaciji, odnosno korištenju više teorijskih pristupa u obradi istih podataka. No, o metodološkom pristupu knjige više će riječi biti nešto kasnije. Autor, kao što je već navedeno, analizira tri sfere međunarodnih odnosa – transnacionalni kapital, kibernetički prostor te klimatske promjene. Temeljno istraživačko pitanje, odnosno pitanja, koje autor ovdje postavlja jest je li moguće pravno urediti ove tri sfere. Iz tog pitanja ustvari proizlaze tri pitanja. Prvo je pitanje je li moguće pravno regulirati transnacionalni kapital koji ugrožava globalni gospodarski sustav. Drugo je pitanje je li moguće regulirati kibernetički prostor čija virtualna sfera predstavlja prijetnju međunarodnom pravnom poretku. Treće i konačno pitanje se postavlja jest je li moguće pravno utemeljiti klimatski režim tako da klimatske promjene u bliskoj budućnosti ne dovedu do potpunog urušavanja međunarodnog poretka. Odgovori na sva tri pitanja, odnosno (hipo)teze koje nam daje sam autor, su implicitno negativni. Iako Popović ne tvrdi otvoreno da je pravno uređenje ovih triju sfera nemoguće, on uvjerljivo pokazuje da je ono teško ostvarivo. U tom smislu autorov pesimizam pomalo podsjeća na drugi dio Fukuyamina „Kraja povijesti“ kojega mnogi autori zanemaruju „u korist“ prvog dijela knjige napisanoga u daleko optimističnijem tonu. Popović nam, u tom smislu, prognozira jednu mračniju i turobniju budućnost.

No, unatoč pionirskim naporima i iznimnom vrijednosti i originalnosti same knjige, posebno za naše podneblje, u što treba uključiti čitavu regiju jugoistočne Europe, Popovićovo djelo nije bez svojih poteškoća. Jedan od temeljnih problema knjige je nekritičko nabacivanje pojmom neoliberalizam bez jasnog preciziranja što on jest, a zatim i zašto je toliko opasan za suvremeni međunarodni poredak. U zadnje vrijeme mnogi autori iz područja političke ekonomije pokazuju da nema jednog monolitnog neoliberalizma, odnosno da postoji mnoštvo malih neoliberalizama pod utjecajem cijelog niza regionalnih i subregionalnih specifičnosti. Tu je literaturu svakako trebalo uvrstiti u analizu. Međutim,

to nije problem samoga autora, već bi se prije moglo reći duha vremena u kojem je neoliberalizam svima krivac za sve bez kritičkog razmišljanja o, ali i shvaćanja pojma, a još manje razumijevanja kako sami međunarodni i regionalni gospodarski sustavi funkcioniraju. Knjiga je mogla biti i pravopisno „više ispolirana“. Naime, stječe se dojam kako su mnogi pojmovi prevedeni s engleskog na hrvatski bez uzimanja u obzir duha hrvatskog jezika. Primjerice, autor prevodi *Ottoman Empire* kao Otomanski Imperij iako je hrvatski prijevod Osmansko Carstvo. Europsku uniju autor piše s velikim početnim U. Na engleskom se jeziku tako piše, *European Union*, no tako prevedeno na hrvatski jezik to bi nužno značilo da se radi o nacionalnoj državi, a ne zajednici država. No, to nije samo autorov krimen, o tome su prvenstveno urednici i lektori trebali voditi brigu. No, ono što jest autorov krimen jest nedovoljno dobro poznavanje metodologije društvenih znanosti. Kako autor izvodi komparativnu studiju triju slučajeva, odnosno malu n studiju gdje je n tri slučaja, onda je autor trebao i bolje objasniti izbor tih slučajeva. Autor to čini u jednoj rečenici gdje navodi kako bira te slučajeve temeljem toga što oni nisu pravno uređeni. Ovdje se radi o eklatantnom primjeru biranja slučajeva na temelju ovisne varijable, odnosno ishoda. Autor, koji je i sam teoretičar, trebao bi poznavati Millove metode slaganja i razlike na kojima se temelji suvremena komparativna metoda (malog broja slučajeva). No unatoč tome, autor se nije ogriješio o selekcijsku pristranost kao jedan od najvećih grijeha suvremenih društvenih znanosti jer njegova komparativna analiza više odgovara metodi najrazličitijih slučajeva. No, autor je to onda trebao i bolje objasniti. Pa ipak, niti to se ne može reći da je isključivo Popovićeve krivica. Činjenica jest da još dandanas ljudi koji se bave pretežno epistemologijom ili pretežno metodologijom žive u dva različita „sela“ te bi i na povezivanju tih dvaju tabora svakako trebalo više poraditi.

Borna Zgurić, Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu